

Валерій Геєць

НОВИЙ ПРАГМАТИЗМ – ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ КРАЩОГО МАЙБУТНЬОГО*

Викладено результати наукового аналізу та оцінки змісту нового прагматизму і як політичної економії майбутнього, і як системи поглядів на саму політику нового прагматизму, що, на нашу думку, є викликом часу, який вимагає пошуку шляхів виходу з кризи, що одночасно охопила і економіки, і держави. Вийти з кризи, згідно з розумінням нового прагматизму, допоможе вирішення достатньо складного завдання – дати нове знання на засадах нового прагматизму, який ми трактуємо як свідому економічну, соціальну й етичну дію, що дає нам підстави вважати його достатньо цілісною системою.

Ключові слова: новий прагматизм, соціально-економічний розвиток, механізми саморегулювання, неекономічні чинники, прагматичне знання, економічний і соціальний застій.

JEL: A130.

Передмова

"Новий прагматизм за сукупністю ознак включає авторське бачення і економічної науки, і економічної політики з особливим виділенням у забезпеченні суспільного розвитку ролі ринку, держави і ролі наддержавних формувань глобальної економічної координації, ґрунтуючись на постулаті, що економіка є найбільш комплексною і широкою темою всіх суспільних наук..." (Колодко, 2011). На його засадах ми запропонували для України проект "Економічна політика України – визначаючи майбутнє". Його розроблення здійснювалося відомими українськими економістами як сенс політики для забезпечення зростання економіки країни на новій технологічній основі. В Україні нині немає достатньої кількості публікацій, які розкривають методологічну основу нового прагматизму, що в окремих випадках призводить до його помилкового трактування, особливо прихильниками політико-економічної моделі ринкових фундаменталістів, тож ми вважали за необхідне викласти на сторінках цього журналу результати нашого аналізу змісту нового прагматизму як нової парадигми економічної теорії та економічної політики крізь призму єдності і суперечностей у суспі-

Геєць Валерій Михайлович (gvm@ief.org.ua), акад. НАН України; директор ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

* Ця стаття є розширеним і доповненим варіантом авторської статті під назвою "Pragmatyzm ekonomiczny a rozwój społeczno-gospodarczy", що була опублікована у колективній монографії ряду відомих економістів, яка нещодавно вийшла друком у Польщі: *Ekonomia przyszłości*. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe, 2016. – P. 109–120. Опубліковані результати отримані в ході виконання автором досліджень за темою "Фактори і тренди економічного зростання в Україні".

льстві, державі та економіці, спираючись на розкриття ролі держави в суспільній та економічній модернізації, узагальнене уявлення про роль ринку, знань і розумової діяльності людей, стереотипів їхньої поведінки, що в сукупності визначає і новий напрям у становленні та розвитку економіки, у тому числі під впливом і неекономічних чинників.

Спираючись на зазначені вище положення, ми визнали достатньо аргументованим те, що сучасні досягнення економічної теорії, які належать новому прагматизму і мають парадигмальний характер, дозволяють розробити практичні пропозиції програмного характеру для поліпшення стану справ в економіці. Ґрунтуючись на цьому, колективом авторів і був розроблений проект, який на сьогодні має назву "Економічна політика України – визначаючи майбутнє". Деталей цього проекту ми не наводимо, оскільки його реалізація ще попереду, але головне те, що в його основу покладено методологію нового прагматизму.

1. Новий прагматизм – вимога часу

Безперервний розвиток матеріального і соціального світів унаслідок й у взаємодії зі зростаючим фізичним і розумовим вдосконаленням життєдіяльності людей нині перебуває на тому рівні взаємовпливу, коли на порядку денному постала необхідність вирішення питання про майбутнє соціального і економічного порядку в глобалізованому світі, оскільки в колишній системі розрізнених, як правило, моделей функціонування економіки й соціальної сфери, за якими реально ухвалюються рішення, явно недостатньо. Звідси криза економічної науки, що не зуміла якщо не передбачити, то принаймні віднайти відповіді практичного характеру на виклики сучасності відносно пошуків гармонії в розвитку матеріального й соціального в нинішньому і майбутньому суспільному устрої.

У загальнофілософському трактуванні суспільство як частина матеріального світу, що відокремилася від природи, є формою життєдіяльності, яка розвивається і має одночасно матеріальний і духовний вимір, що дозволяє розглядати його як соціальний організм. Тож саме у ньому й реалізується прагнення до розвитку людської ідентичності, оскільки життя навіть з часів інстинктивної мотивації до можливості збереження, вже не кажучи про сучасні форми розвитку суспільства, спонукає до відповідних форм кооперації діяльності людей у процесі перетворення природи, що є в такому разі безумовною сферою економіки і має суспільний вимір. У свою чергу це дозволяє розглядати економіку й економічну науку не тільки як утилітарно орієнтовану форму господарської діяльності і відповідний їй розвиток економічної думки, що обґрунтовує способи отримання прибутку з використанням механізмів саморегулювання в господарстві, організованому на ринкових принципах, а також як пошук шляхів забезпечення суспільного розвитку.

Підходи до економічної науки послідовно трансформуються від описового або нормативного до міждисциплінарного, що дозволяє знайти відповіді на такі виклики сучасності, як конфліктогенність між майбутнім людиною і суспільством як частини матеріального світу у взаємодії з природою, з одного боку, а з іншого – нездатність у глобальному світі в рамках домінуючої парадигми мейнстриму забезпечити такий розвиток економіки, коли б

поляризація в рівнях розвитку окремих країн і задоволення потреб окремих людей не мала б тенденції до поглиблення. Всі ці, як і багато інших, суперечностей в розвитку економіки – наслідок кризи, в тому числі і в економічній науці, яка поки що не може передбачити і дати відповіді на існуючі вже не одне десятиліття виклики. Новий прагматизм в трактуванні Г.ж. Колодка передбачає, що "головною умовою виходу з економічного й соціального застою є, перш за все, **прагматичне знання** про те, що від чого залежить в процесах розвитку". "Жалюгідною була б доля людства і нікчемні були б його перспективи, якби люди не змогли взяти її у свої руки ... майбутнє – в тому числі процеси розвитку – необхідно активно формувати, це вимагає свідомої діяльності, яка повинна сприяти такому збігу обставин, що визначають економічні процеси, щоб якомога більше було розвитку і якомога менше застою. Ті, хто зумів зробити це в минулому, тепер у числі світових лідерів за рівнем виробництва і споживання" (Колодко, 2011. С. 71).

Економіка має, з одного боку, суспільний вимір, а з іншого – залежить від життєдіяльності людей, що змінилася під впливом науково-технічних досягнень, а в практичному плані завжди, хоча і в різному ступені актуалізації, на порядку денному стояло питання, яке не знаходить системного вирішення: як забезпечити гетерогенність у розвитку підходів в економічній науці. Упродовж усього розвитку економічної думки такі спроби здійснювались, наприклад: якщо давньогрецькі філософи визначали економічну науку як науку про управління всього лише майном, то М. Вебер вже виходив з того, що це наука про соціальні закономірності, а М. Туган-Барановський – з того, що предметом економічної науки є суспільні відносини в межах господарської діяльності. Зазначене характеризує певною мірою формування окремих складових гетерогенного підходу в економічній науці. Завдяки Антуану де Монкретьєну в економічній науці з'явилося органічне поєднання "політичного" та "економічного" підходів, що в термінах автора означає виникнення політичної економії праці. Для політичної економії сучасності, як, втім, і для минулого, характерна безліч політико-економічних моделей, що впливають з різних політичних систем і різних суспільно значущих економічних ефектів, які присвоюються вузькими групами, сформованими в суспільстві, тому не випадково поглиблюється проблема нерівності. При цьому дослідження довгострокових тенденцій у розподілі доходів показують, що "мізерні дані, які є для періоду до ХХ століття, свідчать про те, що нерівність у розподілі доходів постійно зростала до Першої світової війни..." (Джомо, Попов, 2016. С. 146). Після деяких змін у першій половині ХХ століття ця тенденція надалі відновилося і, як результат, "багато країн ...або вже досягли найвищого рівня нерівності за всю історію, або швидко рухаються в цьому напрямі" (Джомо, Попов, 2016. С. 148). Висновки Стігліца свідчать, що негативні наслідки нерівності посилюються, а в цілому "... суспільства з високою нерівністю функціонують неефективно, а їх економіки... в довгостроковому плані нестабільні, нестійкі" (Stiglitz, 2012. Р. 83). У кінцевому підсумку це наслідок домінування групових інтересів привласнення суспільно значущих економічних ефектів завдяки можливостям реалізації відповідних політико-економічних моделей на кожному етапі розвитку економічної думки. Оскільки, згідно з думкою Д. Родріка, у відповідній моделі політико-економічної системи ключову роль відіграють приватні інтереси: елі-

ти, лобістські групи, агентства тощо, які шукають і формують відповідно й ті моделі, що дозволяють здійснити задоволення інтересів, підвищуючи нерівність як довгострокову тенденцію. Новий прагматизм як суспільно-господарський спосіб забезпечення розвитку економіки і суспільства поки не отримав такого наряду і рівня розвитку, завдяки яким було б можливим подолати "вузькогрупові інтереси", хоча "...всього лише потрібно було – дрібниці! – піти шляхом розвитку, наміченим Новим прагматизмом, опертися на прогресивну економіку поміркованості і відповідним чином розставити пріоритети, інститути, політику, тобто вершини трикутника соціального екологічно, економічно збалансованого розвитку" (Колодко, 2014. С. 104).

Окремі елементи нового – читай: економічного – прагматизму, зокрема в сучасній боротьбі з кризами, рекомендуються як краща практика, що допускає зміни суспільно-господарського способу, навіть якщо він є соціалістичним. Зокрема, П. Кругман стверджує: "На якийсь час ми фактично підійдемо до повної націоналізації значної частини фінансової системи (мається на увазі існуюча фінансова система, що породила загрози повернення Великої депресії в 2008 р. – **В.Г.**) ... як тільки буде забезпечена безпека, фінанси знову слід зробити приватними ... порятунок фінансової системи за своєю природою якоюсь мірою є "соціалістичним" ". Ця пропозиція – приклад кращої практики нового прагматизму, оскільки "новий прагматизм не озирається на ідеологічні табу і не боїться виявитися неполіткоректним. ...Новий прагматизм не дає себе піймати в мережі безплідних дебатів про перевагу одного кольору перед іншим, він сам ловить мишей. А їх не бракує, тому що існує маса як великих проблем, так і зовсім маленьких проблемок" (Колодко, 2011. С. 424).

Підхід, запропонований П. Кругманом, – один із прикладів політики нового прагматизму, яка є певним елементом в пошуку гармонії соціально-економічного розвитку. Принципово важливим є те, що в боротьбі з кризою рекомендується виходити не з ортодоксальних, а з прагматичних поглядів політичної економії майбутнього, в якій приватні (читай: групові) інтереси і моделі їх задоволення повинні вибудовуватися в пошуку способів гармонізації соціально-економічного (суспільно-господарського) розвитку шляхом пошуку все тієї ж гармонії між людиною і суспільством.

Відповіді на ці питання, як і інші, завжди були в полі зору економічної науки, проте затребуваною для подолання багатьох викликів сучасності теоретично і практично виявилася досить цілісна і концентрована філософія нового прагматизму, що розвивається як політична економія майбутнього в роботах Г. Колодко. У своїх дослідженнях він виходить з того, що економіка – це суспільна наука, де ціннісні складові людини і суспільства мають системний характер. Останнє означає, що затребуваним є його новий прагматизм з відповідною економічною теорією, що долає свою кризу шляхом реалізації практичної функції політичної економії, де одночасно присутня узагальнююча економічна теорія як політична економія майбутнього, де є пошук і кращих прагматичних рішень, що враховують соціокультурні характеристики стану суспільства і стану справ в економіці. Внаслідок цього новий прагматизм Г. Колодко в економічній науці означає формування знання, що дозволяє на його основі і завдяки дескриптивно-

му підходу "як є" і нормативності "як повинно бути" здійснити сучасне осмислення майбутнього і одночасно сформулювати стратегічний підхід до майбутнього. У новому прагматизмі йдеться одночасно про майбутнє і суспільства, і держави, і економіки, де є:

- досягнення задоволеності суспільства станом економіки;
- безальтернативність присутності в економіці ринку і держави;
- амбітність і реалістичність політики розвитку замість популізму;
- гармонізація між старими і новими потребами, що виникають;
- в економіці майбутнього пануватиме помірність;
- раціональне ведення господарства;
- краща здатність формування капіталу при менш нерівномірному розподілі доходів;
- враховується система цінностей, що сприяють глобалізації участі, соціальної згуртованості та збалансованості розвитку;
- забезпечується сталий розвиток і прогрес;
- домінування національної стратегії розвитку, без якої супутній зовнішній вплив приносить мало користі.

У новому прагматизмі економічної науки Г. Колодко виходить з того, що "знання про сутність розвитку – ... рецепт щасливого життя" (Колодко, 2011. С. 415), тобто знання – це необхідна умова на шляху до нього. Це, на наш погляд, основоположне твердження. Сукупність ознак нового прагматизму включає авторське бачення і економічної науки, і економічної політики з особливим акцентом на забезпеченні розвитку суспільної ролі ринку, держави, з одного боку, і наддержавних формувань у глобальній економічній координації – з іншого.

Постулат Г. Колодко про те, що економіка є найбільш комплексною і широкою темою серед усіх суспільних наук, вимагає розгляду нового прагматизму як парадигми економічної теорії та економічної політики крізь призму єдності і суперечностей розвитку суспільства, держави та економіки (Геєць, 2009). При цьому важливою є їхня роль у тому "як повинно бути" в суспільній та економічній модернізації з позиції уявлення про роль ринку і роль держави, про роль знання і розумової діяльності людей, а також про роль стереотипів їхньої поведінки щодо соціокультурної парадигми суспільного життя. У сукупності це визначає той новий напрям щодо знання для осмислення майбутнього, а також становлення і розвитку економіки майбутнього, в тому числі під впливом неекономічних чинників, на основі міждисциплінарного підходу, який характерний і кореспондується з новим прагматизмом. Основоположну роль у всіх його складових відіграє усвідомлення процесів сьогоdnішніх і можливих у майбутньому, а також формування знань про них, що дозволяють досягнути й ухвалити кращі прагматичні рішення відповідно до системи поглядів узагальнюючої економічної теорії – політичної економії майбутнього. У цьому, як ми розуміємо, відображено стратегічний підхід до майбутнього.

2. Дати нове знання – завдання "нового прагматизму"

Відомо, що у виробничій функції знання, згідно з позицією Ф. Хайєка, як продуктивна сила праці, накопичуючись у людей, використовуються

найбільш ефективно ринковими силами, що конкурують між собою, з метою модернізації як суспільства, так і економіки через їх неорганізованість і спонтанність. При цьому Ф. Хайек вважає, що як громадська діяльність, так і економічна взаємодія ринкових сил не виключає "розумового" начала взаємодії ринкових суб'єктів (Хайек, 1992. С. 18). "Розумове" начало взаємодії з позицій науки управління може трактуватися по-різному. Звичайно ж, мова не йде і не може йти про правильність чи хибність твердження щодо зарозумілості розуму, від якого прямий шлях до планової централізовано-організованої економічної системи, про що пише у зазначеній роботі Ф. Хайек. Однак цим самим він визнає, що знання, отримані завдяки міждисциплінарності, їх розширення і накопичення в різний час і в різних видах діяльності впливають і на формування, і на розвиток ринкових сил, завдяки цьому можна було б визнавати твердження Ф. Хайека про найбільш ефективне використання знань ринковими силами. Тут ми повинні враховувати, що ринкові сили дійсно ефективні в разі реалізації умов функціонування ринку, який має всі ознаки конкурентоспроможності. Але створення умов для конкуренції залежить від нагромадженого і реалізованого знання, перш за все державою, що здійснює визначальний вплив як на створення умов для конкуренції, так і на накопичення знання, завдяки якому створюється і підтримується конкуренція в середовищі ринкових сил. Тим самим уникнути міждисциплінарності підходу і в цьому разі не вдається, оскільки тут вже йдеться про систему управління, яка не тільки використовує ці знання, а й сприяє їх накопиченню. А це вже політико-економічна проблема, і шукати вихід треба в політичній економії майбутнього, що є основою для нової парадигми в економічній науці і розвивається завдяки виходу за межі існуючих обмежень, що власне і намагається здійснити у своїх роботах Г. Колодко. У зв'язку з цим він пише: "... прагматичний підхід передбачає і те, що набір інструментів господарської політики не може бути заданим раз і назавжди. Від одних інструментів треба позбавлятися, інші створювати. Бо річ не в тім, багато їх чи мало, а в тім, чи підходять вони в плані вирішення поставлених на порядок денний завдань... Прагматичний підхід у кожному окремому випадку стосовно бар'єрів і обставин економічного зростання вимагає розгляду конкретних умов, в яких доводиться діяти. Знаючи, що ключ до справи знаходиться у відповідному поєднанні факторів, які утворюють всю їхню сукупність, слід прагнути до поповнення такого зв'язку відсутніми елементами" (Колодко, 2011. С. 427).

У контексті економічної філософії Ф. Хайека, управлінський аспект проблеми використання ресурсу знань для прагматичних цілей модернізації реалізується найбільш ефективно ринковими силами, тобто держава і громадянські інститути перебувають ніби поза системою управління, однак загальновідомо, що в одних випадках знання сприяють підвищенню ефективності діяльності, а в інших – забезпечують результативність модернізації, а в цілому і тому, й іншому одночасно, оскільки знання має багатомірне значення, адже воно – це і сила, і влада, що може бути як демократичною, так і авторитарною, і кожна з них може як використовувати знання, так і впливати на їхнє формування як ресурс розвитку. Однак реалізація

лізувати цей ресурс неможливо, якщо відштовхуватися від трактування сили розуму, якого, наприклад, дотримувався Юм. Він бачив її роль у здатності тільки об'єднувати, роз'єднувати і транспортувати матеріал у різних площинах. Разом з тим в умовах кризи, за твердженням П. Кругмана, можна до певної міри використовувати соціалістичний підхід, що, власне, змінює колишню теоретичну й практичну моделі про найвищу ефективність ринкових сил. У чому полягає суть змін цієї моделі?

Згідно з твердженням Дж. Мілля, сила розуму, що спирається на знання і яка ґрунтується на індивідуалізації діяльності учасників ринку, реалізується найкращим чином у системі управління, там, де "... першим елементом доброго врядування є порядність і розум людей, що становлять суспільство, найбільш важлива справа, де має проявитися видатна майстерність, якою може володіти будь-яка форма правління, – це співпраця розвитку порядності і розуму самих людей" (Mill, 1861. Р. 13). Таким чином Дж. Мілля, не скидаючи з рахунків ефективну дію ринкових сил, а підтримуючи їх, і зовсім не як апологет соціалістичного устрою системи управління, не став, як Ф. Хайєк, виступати тільки за ту її ефективну форму, що визначається ринковими силами, а дотримувався думки, що в її основі лежить розумова діяльність людей і їхні порядні відносини на противагу егоїстичній поведінці, що ґрунтується на індивідуально організованому співробітництві і має домінуюче значення на ринку, який без втручання держави прагне до монополізації. Цим самим Дж. Мілля пов'язав підходи економічного прагматизму з порядністю поведінки. Остання, як відомо, – предмет вивчення цілого ряду гуманітарних дисциплін, а значить, без міждисциплінарного підходу в науці управління, що є частиною економічної науки, ніяк не обійтися. Гетерогенність стає в таких умовах основним підходом парадигми економічного прагматизму Г. Колодко.

Провали ринку були, є і будуть, тому, за Г. Колодко, ринкові механізми корекції дисбалансів треба викликати, прискорювати або стримувати, і при цьому завжди регулювати, що може зробити тільки держава і, якоюсь мірою, громадянські інститути, якщо врахувати, що і в діяльності держави є провали. І в цьому ще один аспект міждисциплінарності в економічній науці.

Як бачимо, і основоположники ліберальної демократії розглядають знання як категорію змістовного характеру – від рівня накопичення і оволодіння ними розширюються можливості продуктивної сили праці людини, завдяки якій свого часу виникла трудова теорія вартості. Що стосується існуючих і використовуваних форм правління, то найкраща з них та, для якої характерні добропорядність і розум, на що вказує Дж. Мілля, а не ринковий егоїзм, який домінує у неоліберальній доктрині. До того ж ринковий егоїзм може реалізовуватися, й досить часто ірраціональним шляхом, прагнучи до монополізації діяльності. У діяльності людей, згідно з Ф. Хайєком, на перше місце поставлено розумове начало взаємодії і те саме співробітництво розуму людей, яке, відповідно до Дж. Мілля, органічно поєднане з їхньою доброчесністю. У результаті такого об'єднання і прояву у формі правління держави згідно з економічним прагматизмом одночасно має бути присутня і добропорядність. У сьогодиншньому трактуванні новий прагматизм, розвиваючи класичні постулати, передбачає

наявність і реалізацію умови "освіченості" тієї форми правління, яка в тому чи іншому випадку домінує. Освіченість багато в чому передбачає добропорядність і гуманізацію відносин, досягнення яких без нових знань неможливе. В такому разі гетерогенність має торжествувати.

Можна стверджувати, що коли у Ф. Хайєка ключову роль у здійсненні управлінських дій відіграють ринкові сили, то для Дж. Мілля ефективно використовуватися може різноманітна форма правління, де є співпраця на засадах доброчесності і розуму як найважливіших складових ціннісного фундаменту суспільства. На цьому фундаменті будується активність і суспільства, і держави, і економіки. Останнє твердження, на нашу думку, більш показове й ефективне з позиції економічного прагматизму, а, значить, і результативності. А оскільки в сучасних умовах домінування ринкових сил досить часто доведене до абсурду, тобто ірраціональне, то через це "...капітал видобувається шляхом заміщення і знищення реальної економіки ... збагачення призводить до збоїв фінансової системи реального сектора економіки, що у свою чергу веде до великого накопичення власності, ... оскільки основні політичні заходи у сфері економіки насправді підтримують цей процес"¹. У новому ж прагматизмі передбачається помірність і в маркетинговому безумстві, і в переробці ресурсів у товари, і в доходах на протипагу тому, щоб підштовхувати доведених до відчаю людей до чергової революції.

Викладене вище дозволяє стверджувати, що і для форми правління, за якої здійснюються реформи, в тому числі й фундаментального характеру, має бути природним співіснування і співпраця вже названих доброчесності і розуму людей, – у першу чергу тих, хто здійснює управлінські дії. Водночас домінуюча форма управління власне є результатом розумової діяльності людей, об'єднаних в суспільство. Об'єднання ж у інститут держави – вже результат свідомого вибору людей на основі знань, якими вони володіють. По відношенню до держави це означає, що перш за все вона повинна мати характер "освіченості". Завдяки цьому є, або ж повинні виникнути, добропорядність і розум у людей, які реалізують владні повноваження, на протипагу часто домінуючим спотворенням того ж самого лібералізму і меркантилізму на шляху пошуку економічної вигоди для пануючої еліти, яка тісно співпрацює з бізнесом і залежна від нього. Власне таким шляхом політики і максимізують свій дохід, отримуючи політичну ренту. У результаті політика приватизації, коли приватизуються і держава, дозволяє безконтрольне збагачення, з одного боку, і зубожіння – з іншого, що, як було показано вище, є мало не генеральною тенденцією розвитку в довгостроковому періоді часу. На певному етапі економічний прагматизм, як свідчить досвід ряду східноєвропейських країн, веде до антиринкової революції в Східній Європі, і в цих умовах корпорації повинні виправити ситуацію якомога швидше (Лесс, 2015), хоча ми повинні завжди пам'ятати, що корпоративізм за умови глобалізації може ставати сильнішим за державу, яка несе відповідальність за забезпечення зайнятості, соціальну стабільність тощо.

У новому прагматизмі важливо виходити з того, що держава бере на себе відповідальність і за добропорядність, оскільки виступає інститутом, який діє з позиції закону, сили як такої і сили знань, за накопичення

¹ Деривативы уничтожают реальную экономику // Mixednews. <http://mixednews.ru/archives/44097>.

яких вона несе головну відповідальність. Це має бути як відповідальність перед людьми, які зробили свій вибір на користь такої держави, так і перед господарюючими в ній ринково орієнтованими суб'єктами, оскільки економічна діяльність здійснюється в інституційно обумовлених і соціально визнаних для кожної країни організаційно-правових нормах, які у свою чергу теж розвиваються завдяки накопиченню в тому числі і нових знань. Організаційно-правові норми є не тільки інституційно зумовленими, а й соціально визнаними для кожної країни, сприяючи активізації та безпосередній участі у формуванні та розвитку розумової діяльності людей шляхом підтримки науки та освіти, а також через інститути соціалізації держава повинна забезпечувати виконання і регулювання тих функцій, які обумовлюють інституційні складові процесів модернізації, – економічну й суспільну. Успішність процесів модернізації визначається результатами природного пізнання розвитку на основі об'єднання чуттєвого (порядного) і природного способів отримання знання про оточуючі матеріальний і духовний світи, а також завдяки технологічним досягненням матеріального світу і соціальних інновацій. У кінцевому підсумку їх об'єднання особливо підвищує продуктивну силу праці.

Державна активність – це, з одного боку, обмеження свавілля держави, з іншого – одне з найважливіших завдань в усі часи. Тому не випадково звичайно ж моральні постулати А. Сміта (1997), котрі Дж. Мілль посилив висновком про необхідність наявності в системі управління порядності й розуму поряд із ринковим середовищем, обумовленим функціонально налагодженим порядком, необхідні й державній діяльності. Адже вона має на меті й забезпечення задоволення суспільних потреб, ступінь досягнення яких служить мірилом доброчесності та розумності системи управління, що здійснюється в державі. Завдяки цьому регуляторна діяльність уряду в умовах реалізації політики економічного прагматизму сприяє економічному зростанню. Реагуючи на глобальні технологічні зміни, сучасна держава, поряд із зазначеними вище напрямками діяльності, не тільки регулює, а й створює величезні ринки, інакше в разі слабкості або неефективності держави вони призведуть до домінування екзогенного над ендегенним і технологічної залежності. Як ми бачимо, класики економічної науки виходили з позицій міждисциплінарності, тим самим прокладаючи шлях до сучасного прагматизму Г. Колодко.

Спираючись на накопичені знання, індивід, з одного боку, вибудовує раціональну поведінку для досягнення цілей, але, з іншого боку, він не може і не повинен переступати за моральну межу, за якою цільове спрямування до отримання вигоди і накопичення багатства максимізується. Важливо мати "... можливість перемагати найсильніше прагнення себелюбства: більш могутня сила, більш спонукальні мотиви діють у подібних випадках. Цією силою є розум, наша совість, наш власний спостерегач у нашій душі, людина всередині нас, великий суддя і поціновувач нашої поведінки" (Сміт, 1997. С. 150).

Як бачимо, в основі твердження А. Сміта про поведінкові прояви індивіда в боротьбі з його егоїстичними проявами лежить розум. Смітівське трактування розуму базується на освіченості, що трансформується, на

нашу думку, з "освіченого деспотизму" в "соціально організоване ринкове господарство" на засадах свободи й демократії. Таким чином, пропонується вирішувати проблеми соціальної нерівності та надання суспільно важливих послуг і товарів. Держава, що втручається і підтримує науку та освіту, приносить і суспільству, й індивіду очевидну користь тим, що знання виступає тим суспільним товаром, за пропозицію якого держава здебільшого і відповідає – якщо не повністю, то у взаємодії з приватними ініціативами і приватними витратами як на освіту, так і на науку, і навіть на поширення досвіду. У цьому закладено глибокий зміст сучасної соціалізації (читай також: модернізації) як суспільного, так і економічного життя, на рівні і держави, і індивіда. Це служить для людей основою на шляху до мілевського розуміння доброго врядування, в якому на певному етапі відігравав роль "освічений деспотизм", а в сучасності його роль перебирає на себе "освічена держава", що має вирішувати дилему сучасної соціалізації в усіх її проявах, ідучи шляхом досягнення розумної поміркованості, закладеної в ідеології нового прагматизму.

"...У світі ... відбуваються епохальні зміни. Економічні моделі зростання, геополітична картина світу, соціальні домовленості, які пов'язують людей разом, і екосистема нашої планети – усі одночасно піддаються радикальним перетворенням, які викликають тривогу і заворушення в багатьох країнах світу ... в кінцевому рахунку шлях до стійкого зростання потребує не тільки нової політики, а й нового способу мислення"². Це означає, що без мілевських порядності і розуму успішність майбутнього сумнівна, і це – ще одна особливість уже сучасного нового прагматизму, який ґрунтується на ролі цінностей, що посилюється, у господарській діяльності людини.

Соціалізація в сучасному трансформаційному суспільстві перш за все пов'язана з тим, що суспільство зазнало значних соціальних втрат і, по суті, ринкова трансформація виявилася не тільки соціально не нейтральною, а нерідко й соціально агресивною моделлю ринку, що збіднює величезні маси населення. У результаті часто привласнення, прибутку і багатство досягають такої межі, коли господарство ведеться нерационально і присутня надмірна майнова диференціація. Можливий навіть процес присвоєння держави – не тільки за рахунок примітивного розкрадання її ресурсів, а й монопольного контролю як за великою частиною ресурсів усієї країни, так і за владними повноваженнями. Все це – результат спотвореного домінування ринкового фундаменталізму в сучасній ідеології трансформації замість того, що передбачає новий прагматизм.

Рациональна ж поведінка індивіда спостерігається в умовах соціальної держави, що спирається на закони, норми і традиції, а також звичаї, в основі формування яких лежить той самий розум як наслідок використання накопиченого наукового знання про минуле, сьогодення і навіть прогностичне майбутнє, що дозволяє здійснювати його сучасне осмислення на засадах політики прагматизму. Якщо навіть припустити, що такої держави не існує, то основну роль відіграватимуть норми, що викристалізувалися в результаті

² Klaus Schwab (Founder, Executive Chairman, World economic Forum). The Global economy in 2014. Project Syndicate / 13.01.2014. <http://www.project-syndicate.org/commentary/klaus-schwab-warns-that-the-world-is-entering-an-era-of-diminished-expectationsand-increased-uncertainty>.

традицій і звичаїв, а також досвіду попередніх поколінь. Адже це – результат того ж таки знання, що сформувало хороше управління тоді, коли воно добродійне і розумне, а значить "прагматичне". В іншому випадку воно переростає в деспотизм різного характеру, що постійно змінює свій вигляд, який навіть за лібералізованої форми може досягати унормованої експансії, що реалізується через директиви, регламенти, норми тощо, обов'язкові до виконання, в інтересах глобалізованих ТНК, що часто володіють значно більшими ресурсами, ніж уряд окремих країн. У такому разі соціально-культурний стан суспільства не враховуватиметься, а детермінована експансія може мати сучасну і навіть так звану "цивілізовану" форму. Вона може проявитися з будь-якого боку – особистості чи групи людей, чи держави та її інститутів, в яких не відображені або слабо відображені звичаї, мораль, звички і традиції, що сформувалися в природному місці існування. Держава та її інститути, потрапляючи під вплив різного характеру економічних угруповань, наприклад таких, як глобальні ТНК, які збагачуються, привласнюючи суспільне, не мають впливу на процес соціалізації тією мірою, що відповідає б вимогам часу, особливо щодо забезпечення конкурентоспроможності робочої сили і підвищення продуктивності праці населення окремо взятої країни, яка досить часто менш потужна в економічному відношенні, ніж ТНК. Механізми навчання, тобто передачі знання через громадську систему підтримки традицій і в інститутах освіти як приватних, так і державних, самовідтворюються. Тим самим людина соціалізується (Гесць, 2011) в сучасному його розумінні – завдяки розвитку системи інститутів та інституційних дій, традицій, звичок, звичаїв, законів. Усе це є результатом накопичення знання, що постійно перетворюється з креативного в повсякденне, – завдяки цьому людина соціалізується. Поведінка ж її набуває характеру модернізаційного процесу як в економічному, так і в суспільному сенсах, де держава може і повинна проявляти активність, демонструючи добропорядність у здійсненні своїх функцій, і спирається на знання, зберігаючи і розвиваючи індивідуальні та громадські національні відмінності. Це служить запорукою національної ідентичності у світі, що безперервно глобалізується, на засадах насамперед економізації більшості сфер людського буття. Завдяки такому підходу в новому прагматизмі досягається домінування національної стратегії розвитку, без якої зовнішній вплив приносить мало користі, а часто в умовах глобалізму під впливом ТНК навіть шкідливий.

Виняткова експансія ліберально-демократичної (замість соціально-ліберальної) доктрини існування держави та організації діяльності бізнесу зрештою призводить, з одного боку, до надзвичайного розшарування серед людей, а іншого боку, як зазначає Вандана Шива, економічне зростання, якого нестримно бажають економісти, бізнесмени і політики, знищує життя (Shiva, 2013). Усе це результат поки що відсутності практики необхідного великого прагматизму, де "...якомога менше ідеології, якомога більше прагматизму..." (Колодко, 2011. С. 423), завдяки якому йтиметься не про традиційну оцінку результатів економічної діяльності за приростом ВВП, а про досягнення гармонії в розвитку суспільства, держави та економіки шляхом врівноваження існуючого стану справ в економічному і громадському відношеннях.

У практичній же площині, за словами професора М. Чоссудовського з Центру досліджень глобалізації в Монреалі, не завдяки розвитку реальної економіки, а офіційно оформленим розкраданню, маніпуляції і спекуляції реалізується можливість багатіти багатим, що призводить до суперечностей і навіть потрясінь. Вирішення суперечностей між бідністю і багатством щодо доброчесності держави пов'язане з розвитком "соціальної держави", поняття якої, згідно з Лоренцо фон Штейном (середина XIX століття), пов'язане з ідеологією, завдяки якій можна було б досягти рівності і свободи та підняти знедолених до рівня багатих і сильних. Це фундаментально важливо, оскільки відома аксіома про сумлінних індивідів і інституційних суб'єктів ринку має обмежену сферу застосування внаслідок стійких схильностей до отримання переваг для збільшення доходів і зростання добробуту в умовах масованої недосконалої конкуренції ринків й ірраціональності поведінки ринкових суб'єктів. Індивідуалізація поведінки економічних суб'єктів у таких умовах призводить до руйнування взаємодії доброчесності та розуму.

У разі відмови від соціальної держави її підміняють постулатом про виживання не тільки більш сильного, що часто йде від природних здібностей і не несе в собі потенціалу доброчесності, а орієнтує на більш спритного, що приховує маніпулювання і пряму крадіжку з глобальними ознаками негативного характеру. Це і зумовило шлях до наявної кризи системного характеру, в боротьбі з якою не досягнуто великих успіхів, оскільки, на думку М. Фабера та ін., глобальна економіка сьогодні гірша, ніж у 2008 році³. А говорити про піднесення світової економіки ще рано⁴.

Не без того, що початок стабільного і довготривалого піднесення відкладається на 30-ті роки XXI століття, коли стануть масово використовуватися технології насамперед VI і VII технологічних укладів. Разом із тим вони, за сьогоднішніми оцінками, можуть породжувати чимало негараздів, які загрожують існуванню людини незрозумілими поки наслідками і "досягненнями" у сфері соціальних технологій майбутнього, що в ряді випадків ставить на порядок денний питання фундаментального значення про майбутню трансформацію капіталістичного устрою світу (Мейсон, 2016) під впливом технологічних змін, які суттєво змінюють процеси взаємодії у середовищі як виробничих, так і суспільних відносин. Через це йдеться про модель посткапіталізму, реалізація якої може бути здійснена внаслідок технологічної революції останніх десятиліть, що до того ж ні за масштабами, ні за наслідками далеко не закінчена. По суті, багато в чому ми поки на початку шляху.

В окремих країнах з ринками, що розвиваються, де економічні агенти взаємодіють у нерівноважній, часто ірраціональній, системі координат, населення навіть за відсутніх або таких змін у відносинах людей, що масово не виявляються, під впливом нових, перш за все інформаційно-комунікаційних, технологій часто не є прихильником існуючої моделі капіталізму і не підтримує її. В Україні, наприклад, за даними Інституту соціології Національної академії наук, тих, хто був прихильником капіталізму, в 2002 році налічувалося 12,1%, а через 10 років – тобто в 2012 році – їх залишилося всього 8,9%.

³ Фабер М. Глобальная экономика сегодня хуже, чем в 2008 г. Retrieved from <http://smart-lab.ru/company/aforex/blog/150141.php>.

⁴ См. детально: материалы последней сессии Проекта ООН LINK (октябрь 2016, Торонто, Канада). <http://www.chass.utoronto.ca/link>.

У таких умовах соціальна держава і цивільні установи повинні виступати як інститути певного характеру, що беруть на себе відповідальність за імплементацію соціальних норм, котрі дозволяють долати негативізм індивідуалізації діяльності, що часто мінімізує порядність у взаємодіях суб'єктів. У результаті цього, навіть незважаючи на високий ступінь освіченості, населення країни, що дотримується нібито ліберально-демократичних засад суспільного устрою, насправді орієнтується на сильну, ефективну і до того ж соціально орієнтовану державу, що мінімізує бідність. У ряді випадків у сучасних умовах ситуація може розвиватися таким чином, що виникають умови навіть для антиринкової революції в країнах Східної Європи⁵.

На шляху подолання бідності важливо "...відновити справжнє багатство, необхідно розробити інші критерії оцінки, ...які перебували б за рамками глобального супермаркету. Ми повинні пам'ятати, що справжня валюта життя – це саме життя" (Shiva, 2013). А оскільки власне життя протікає в громадському і економічному вимірах завдяки виконанню функціональних обов'язків, державі для реалізації того чи іншого сценарію важливо мати ознаки того суспільного устрою, на який зорієнтоване населення. Цим і повинна визначатися міра державної присутності в процесах, найбільш характерних для свідомого вибору людей, і, власне, тих форм правління, яких вони бажають.

Таким чином, необхідно знайти відповідь і на запитання, як має поводитися держава, коли виник запит на зміну її моделі, особливо в умовах трансформації. Згідно з постулатом Дж. Мілля, вона обов'язково повинна поводитися шляхетно, а також виходити з позицій освіченості, що дозволяє самостійно, спираючись перш за все на власні сили, а не шляхом нав'язування, намагатися вирішувати завдання модернізації в громадському та економічному вимірах.

Для прикладу, економіка України, як і багатьох інших країн, належить до так званої трансформаційної, або до економіки з ринками, що формуються. Цей результат зміни підходів до суспільного устрою є наслідком так званої просторової експансії капіталізму, наслідки якої успішні, якщо вона має здорову основу, але для цього, як зазначає Ф. Фукуяма, необхідно мати достатньо соціального капіталу. Перш за все останній потрібен для здійснення соціальних дій, у кінцевому рахунку сформованих у соціальну технологію. Такого роду діяльність у свою чергу повинна спиратися на знання, за допомогою яких можна було б забезпечити трансформаційні перетворення. Зазначене є істотним доказом правомірності використання підходів нового прагматизму до подальшого розвитку в просторі країн з економікою та суспільством, що трансформуються. Незважаючи на просторову експансію капіталізму, тобто нібито загальність цього способу виробництва, супутній зовнішній вплив без національних стратегій розвитку приносить мало користі.

3. Новий прагматизм – свідомо економічна, соціальна і етична дія

Свідомо соціальна дія людини як соціальна технологія передбачає одночасно і свідому діяльність держави. Остання повинна спиратися на креативні дії, спрямовані на розвиток і суспільства, і держави, і економіки.

⁵ Див. докладно: <http://www.internationali-cydigest.org/2015/11/03/eastern-europe-s-antiomarket-revolution>.

Разом із тим курс держави на соціальні технології у сфері зміни соціального і політичного устрою в Україні, наприклад, привів одних до зміни характерних ознак суспільного життя, а інших – до їх несприйняття. Це означає, що в Україні недостатньо соціального капіталу, який би забезпечував раціональну організаційну діяльність бізнесу в напрямі мінімізації корупції та казнокрадства, тобто був би, як і держава, освіченим, а отже, добропорядним, про що мріяли класики. Без цього шансів на позитивний, стабільний розвиток, як виявилось насправді, є зовсім небагато. Таким чином, у соціальній технології, згідно з поглядами І. Касавіна, основне місце займає наукове знання взагалі та наукові знання гуманітарного характеру зокрема, завдяки яким формується у своїй першооснові чеснота як окремої людини та її бізнесу, так і суспільства та держави загалом. Наукових досягнень ендогенного характеру виявилось мало, а екзогенно імплементовані часто не сприймаються. Новий же прагматизм припускає їх одночасну наявність.

Для успішності та стабільності сучасного капіталу в його модель, згідно з прагматизмом, потрібно закласти можливість створення нової соціальної реальності. Суть останньої спрямована на те, щоб завдяки своїм можливостям збільшити додану вартість виробництва з використанням інноваційних технологій і соціалізованих результатів продуктивної сили праці на засадах доброчесності. Тим самим знання гуманітарного характеру посилюють продуктивну силу праці, що є найважливішою складовою економічного прагматизму. Таким чином, виробнича функція отримує своє нове, розширене трактування, оскільки в процесі сучасного формування взаємодії праці й капіталу її класична значущість змінюється. Нове, більш широке трактування реалізується завдяки відповідній соціальній технології, котра сформована на основі наукового знання гуманітарного характеру, що підвищує значення соціального капіталу, здатного успішно капіталізувати творчу діяльність людей. Без цього годі й мріяти про здорову експансію капіталізму, на що звертає увагу Ф. Фукуяма. Власне, на нашу думку, ідеологічна установка свого часу в системі управління доброчесності та розуму набуває практичної значущості й у економічній діяльності, що особливо властиво новому прагматизму.

Суперечка про те, що може і не може реалізувати творча сила розуму людей у частині виникнення інновацій, які вони ж використовують у процесі своєї діяльності, як правило, зводиться до того, що діяльність розуму обмежена можливостями відтворення, а все інше є продуктом ринку, або ж ця діяльність завдяки здатності до творчості повинна виробляти щось нове, до цього часу невідоме (Ногоєв, 2013). Як виявилось, без творчої діяльності розуму ринок був імплементований у гірших традиціях, оскільки творчі здібності ендогенного характеру в окремо взятій країні були явно недостатні і до того ж не мали можливості стати повсякденними, тобто такими, які б опанували масами.

Теоретичний аналіз і багаторічний практичний досвід довів успішність позицій того, що діяльність розуму людини дозволяє продукувати нові знання, тим самим посилювати продуктивну силу праці, а ринок сам по собі має обмежені можливості. У контексті згаданої вище дискусії звернемо увагу на те, що під час неї часто не зважають на одну важливу деталь. Свого часу Д. Юма стверджував, що "правила моралі не є наслідком нашого розуму"

(Юм, 1965). Ключове в цьому твердженні те, що належить до словосполучення "не є наслідком нашого розуму", що мовби підштовхує нас до розуміння того, що в кінцевому рахунку винаходи людини слід віднести до результатів прояву творчих начал ринковими силами, що конкурують між собою.

Але залишимо на деякий час цей момент у висловленні Д. Юма і звернемося до іншого – коли йдеться про "правила моралі". Правила моралі – це далеко не категорія почуттів, яка є продуктом відповідних органів людини в розумінні Д. Юма, оскільки про них можна і необхідно говорити в сенсі так званого подвійного характеру суспільного життя, коли, згідно з трактування М. Кризьє (Кризьє, 1993), соціальні регуляції, що виражають думку суспільства, представлені через виконання правил, які встановлюються писаними, неписаними або прийнятими за звичкою й індивідуалізованими елементами вільного підприємництва. Останнє дозволяє дорослій людині, відповідно до гіпотези Л. Кольберга зі сфери психології, створювати свої моральні стандарти на принципах, які він сам розглядає і приймає як безпосередньо значущі, незалежно від думки суспільства. В сукупності, за припущенням М. Кризьє, соціальні та індивідуальні елементи, які взаємодоповнюють одне одного, залежно від стану справ на тій чи іншій стадії розвитку навіть виступають рівнозначними (BRITANICA, 2006).

Зважаючи на таке тлумачення соціальних та індивідуальних елементів, правила моралі одночасно мають внутрішній – індивідуальний – і зовнішній стосовно до індивіда суспільний (соціальний) вимір. Останнє ж є внутрішнім щодо всієї громади, що характерно для кожної окремо взятої країни. Саме на цьому ґрунтується новий прагматизм, який виступає своєрідним інструментом пошуку та досягнення кращого майбутнього. І це важливо в практичному сенсі, оскільки вимір правил моралі здійснюється не тільки на основі відчуттів, що людина отримує від власних органів чуття, а також визначається громадськими правилами і традиціями. Завдяки такому поєднанню і формується громадська та економічна активність – як у осмисленні майбутнього, так і раціонального господарювання, що також передбачає новий прагматизм.

У цілому є всі підстави стверджувати, що завдяки самостійному психологічному сприйняттю моральних стандартів і правил, завдяки принципам, за допомогою яких людина сприймає їх у суспільстві, вона залежить від ступеня своїх здібностей. Останні реалізуються шляхом творчої здатності розуму, інакше кожна людина створювала би стандарти і правила як однозначні й усереднені, і ніякого б стійкого розвитку і прогресу, на який орієнтований новий прагматизм, не було б.

Свідома діяльність людини в суспільстві ґрунтується, з одного боку, на законах біологічної взаємодії з навколишнім середовищем, а з іншого – на моральних і етичних нормах соціальної життєдіяльності. Вони ж виступають результатом дії відповідних законів, сформованих розумом людини у процесі організації людського співжиття внаслідок використання своїх здібностей до розвитку в результаті діяльності розуму. Як наслідок, у недалекому майбутньому може стати реальністю поява індивідів, які саморозвиваються і самоформуються і здатні до нової "виробничої" життєдіяльності незалежно від існуючих законів життєдіяльності людини або на

протизагуг ім. Тим самим стане можливим і перетворення її в нову якість, але вже в постлюдському співтоваристві. Це означає, що в ході такої трансформації або такої "модернізації" суспільство може отримати зовсім нову, невідому, організацію своєї діяльності.

У разі неконтрольованості перш за все держави можливі перетворення існуючого соціуму, загрожуючи людству відмиранням минулих і формуванням нових спільнот з незвичними здібностями до життєдіяльності і тим самим виникненням загроз для самої людини і відповідно її генетичного коду. Адже сучасний рівень розвитку науки досяг тих граничних значень, за якими відкриваються можливості до зміни існуючих, а також відкриття та визначення нових біологічних меж, які "... призвели до неймовірних суспільно значущих розривів" (Ноубул, 2013. С. 160). Через це можливі подальші, ще глибші за постіндустріальні, трансформації економіки і суспільства внаслідок сучасних нових наукових відкриттів і поточних трансформацій. Як бачимо, для збереження ідей гуманізму і збереження людини необхідна ефективна участь держави. Це особливо актуалізувалося у зв'язку з проникненням науки в такі глибини конструкції матеріального світу, які поставили на порядок денний зміну людини шляхом мутації її матеріального і психологічного "Я".

Осягаючи новий прагматизм, що розробляється Г. Колодка, ми спостерігаємо, як у русі сучасного економічного світогляду формується система поглядів про майбутнє, що базуються на певній системі цінностей з послідовною відмовою від превалювання саморегулюючого впливу ринку, "здатного врівноважувати" як економіку, так і фінанси, що перебувають у кризі, а також і рух економіки шляхом розвитку. На цьому етапі економічне зростання відіграє ключову роль – як результат у тому числі й громадських інновацій. При цьому множинність спадів і піднесення в економіці та фінансах неодноразово довели обмежену здатність саморегулювання або, точніше сказати, підтвердили навмисне розставання з ілюзією про здатність ринку до врівноваження системи. Завдяки цьому ринок у новому прагматизмі потрібно то оживляти, то прискорювати, то посилювати, то стримувати і при цьому завжди регулювати за допомогою держави, що перебуває водночас під контролем громадянського суспільства.

4. Новий прагматизм як досить цілісна система

У системі поглядів нового прагматизму Г. Колодка замість абстрактної "економічної філософії" чи абсолютизації ринку, або такої ж демонізації держави, в кожному конкретному випадку доведеної до абсурду, пропонується прагматичність дій. А останні у свою чергу є результатом використання знань на основі міждисциплінарного підходу. Це дозволяє розвивати і використовувати новий прагматизм як інструмент досягнення кращого або змін на краще, за яких держава не усувається від вирішення завдань сьогодення і майбутнього суспільного розвитку. Навпаки, пропонується, що вже нині необхідне таке поєднання ринку і держави, яке, згідно з прагматичним підходом, відповідало б викликам розвитку.

Виклики розвитку в недетермінованих системах недетерміновані. В економіці – також. Тому для досягнення кращих результатів виклики розвитку повинні бути певним чином інтерпретовані, бо розпізнавання образу

майбутнього в результаті саморегулювання зовсім не обов'язкове, а скоріше – навпаки. Це створює лише ілюзію стану рівноваги, диспропорційність же аж ніяк не долається і навіть може збільшуватися, оскільки постійно з'являються "чорні лебеді" (Талеб, 2015).

З огляду на те, що майбутнє в недетермінованих системах непередбачуване, адже – у протилежному випадку – ми б цим уже скористалися, визначивши майбутнє в стані непередбачуваності, завдання прогнозу в новому прагматизмі полягає не в тому, щоб він справдився, а в тому, щоб сприяти досягненню певних цілей. Таке передбачення корисне в усьому, бо дозволяє уберегтися як від надмірного оптимізму, так і від крайнього песимізму, тим самим зменшивши ступінь ризикованості в прийнятті рішень. Наприклад, якщо йдеться про інвестиції, то зі збільшенням ступеня раціональності збільшується вплив на випадок дестабілізації, і головна роль у цьому відводиться державі. Таким чином, прогноз як попереднє судження про майбутній стан економіки як системи формуватиме умова зниження втрат від можливих нестабільності, кризи та неефективних рішень. Як результат – більш рівномірний розподіл ризиків і підвищення стану протидії або виникнення нестабільності. У разі ж дестабілізації можливе прийняття прагматично орієнтованих рішень, у кінцевому підсумку спрямованих на розвиток і ті виклики розвитку, на які потрібно дати відповідь. У таких умовах прогнозування формує для запуску або інтенсифікації механізму саморегулювання ринку інформаційну базу системи щодо стану економіки в майбутньому і, тим самим, якщо не запобігає кризам, то пом'якшує їх наслідки.

Стосовно економіки та фінансів це більш ніж реально, оскільки і та, й інша системи є результатом діяльності людини, яка створила її та функціонує в умовах впливу на поведінку людини як учасника ринку. Поведінка кожного індивіда залежить від рівня здоров'я, освітнього рівня, соціального середовища і, що особливо важливо, його фізіологічних і біологічних здібностей і особливостей життєдіяльності, які визначені природним місцем існування. Усі ці фактори перебувають у безперервній взаємодії з одночасно як прямими, так і позитивними зворотними зв'язками, що підсилюють взаємодії, від яких залежать стани взаємної невизначеності їх впливів і наслідків. Мається на увазі, що одні можуть ставати наслідком для інших і, навпаки, інші через зворотні зв'язки впливають на стан перших. У результаті цього виникає спіраль, а потім – як наслідок – кризи замість стійкої рівноваги. Останнє ж у принципі неможливе, бо в умовах рівноваги, яка мала б досягатися в результаті саморегулювання, нічого не мало відбуватися.

У новому прагматизмі йдеться і про послідовне ослаблення позиції національної держави. Що пропонується замість ослаблення демократії в традиційних державах? Відповідь – поява наднаціональної демократії, що ґрунтується на засадах нової економічної прагматики, таких як:

- орієнтація в правилах на зниження конфліктогенності;
- повага до національного суверенітету;
- єдність в різноманітті;
- повага до вищих цінностей сучасної цивілізації;
- децентралізація;
- обов'язковість рішень міжнародних форумів;

- можливість примусу до виконання;
- компромісність між приватними і суспільними інтересами;
- обов'язковість міжнародних консультацій;
- присутність неурядових організацій.

Новий прагматизм охоплює і національний, і наднаціональний рівень практичного підходу до вирішення сучасних викликів, які постали на шляху забезпечення соціально-економічного розвитку в окремо взятій країні, її суспільстві, її державі та глобальному розвитку в цілому.

У реальності глобальних трансформаційних перетворень, що відбуваються в багатьох країнах, виявилось, що у процесі реформ і класичний ліберальний підхід, і меркантилізм, кожен з яких не враховує у своїх економічних моделях міждисциплінарність, що визначається, перш за все, національними та культурними відмінностями, певною мірою ведуть якщо не до утопічності, то до величезних втрат для суспільства, держави та економіки. До того ж політика і політики, наприклад в Україні, переважно були орієнтовані на підтримку та задоволення інтересів привілейованого класу, а в таких умовах, як стверджує Д. Родрік, "заклики економістів проводити реформи ніколи не будуть почуті", що дуже часто підтверджується в реальності.

Реалізацію ж успішної стратегії можна знайти в тій частині економічної науки, де викладено ідеологію нового прагматизму Г. Колодка, який у практичній площині для побудови довгострокового стійкого соціального, економічного та екологічного розвитку, наприклад у Польщі, використовував метод трикутника. В одній з його вершин розмістилися *цінності*, які становлять фундамент суспільства та економічної активності. На іншій вершині перебували *інститути*, що служать основою ринкової конкурентоспроможності економіки. А на третій розташувалася *політика*, що визначає, як найкраще використовувати геополітичну позицію для розвитку і зміцнення держави. У цьому трикутнику вбачається новий прагматизм Г. Колодка у підході до пошуку найкращих та прагматичних рішень, у тому числі й для визначення змісту українських реформ, які він запропонував для України у своїй роботі, опублікованій 2015 року (Колодка, 2015).

Новий прагматизм Г. Колодка за сукупністю ознак включає авторське бачення і економічної науки, і економічної політики з особливим виділенням у забезпеченні суспільного розвитку ролі ринку, держави, ролі наддержавних формувань і, найголовніше, – мотивів і поведінки людини. У підсумку можна стверджувати, що методологія та практичні висновки із запропонованого шляху розвитку економічної думки дозволяють долати, з одного боку, такий істотний недолік держкапіталізму, як **"необов'язково вигідно"**, а з іншого – такий недолік неолібералізму, як **"може бути аморально"**. В результаті у трикутнику нового прагматизму поєдналися такі сторони, як **"вигідно"**, **"законно"**, **"неаморально"**, і в цьому новий сенс Політичної економії майбутнього Г. Колодка.

Література

- BRITANICA (2006). Настольная энциклопедия. Том 2. М.: АСТ. С. 1236.
 Геєць В.М. Общество, государство, экономика: феноменология взаимодействия и развития. Национальная академия наук Украины, Ин-т экон. и прогнозирования. 2-е изд. перераб. и доп. М.: Экономика, 2014. 631 с.

- Геєць В.М. (2011). Інститути соціалізації в Україні та країнах ЄС: тенденції розвитку та ключові відмінності. *Український соціум*. № 2(37). С. 7–34; № 3(38). С. 7–34.
- Геєць В. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. К., 2009. 864 с.
- Джомо К.С., Попов В.В. (2016). Долгосрочные тенденции в распределении доходов // Журнал новой экономической ассоциации. №3. С. 146.
- Колодко Г.В. (2011). Мир в движении. М.: Магистр. С. 424.
- Колодко Г.В. (2014). Куда идет мир: политическая экономия будущего. М.: Магистр. С. 104.
- Колодко Г.В. (2015). Опыт Польши может быть полезен для Украины // Экономика Украины. № 6. С. 38–44.
- Кризье, М. (1993). Современное государство – скромное государство. Другая стратегия изменения // Свободная мысль. № 11. С. 35–43.
- Мейсон П. (2016). Посткапитализм. Путеводитель по нашему будущему. М.: Маргинемпрес. 396 с.
- Ногаев, И.В. (2013). Экономический прагматизм опровергает концепцию "рассеянного знания" Ф. Хайэка. *США. Канада. Экономика, Политика, Культура*. № 9. С. 38–50.
- Ноубул Р. (2013). Как удержать науку в надежных руках // Россия в глобальной политике, Т.11. № 6. С. 160. (Перепечатано из журнала: *Foreign Affairs*, 2013. № 6).
- Смит А. (1997). Теория нравственных чувств. М.: Республика, 1997. 352 с.
- Талей Н. Н. (2015). Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. М.: Колибри, Азбука, Аттикус. 736 с.
- Хайек, Ф.А. (1992) Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. М.: Изд-во "Новости" при участии изд-ва "Catalaxy". С. 18.
- Юм, Д. (1965). Сочинения: в 2-х т., т. 1. М.: Мысль. С. 604.
- Mill J.S. (1861). Consideration on Representative Government. London: Savil and Edwards, Chandos Street, Covent Garden. P. 13.
- Shiva V. (2013). How economic growth has become anti-life. *The Gaurdian*.
- Stiglitz G. (2012). The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future. NY: W.W. Norton & Company. P. 83.

References

- BRITANIKA (2006). Nastol'naja jenciklopedija [Desktop Encyclopedia]. Tom 2. Moskva: AST. P. 1236. (In Russian)
- Geec V.M. (2014). Obshhestvo, gosudarstvo, jekonomika: fenomenologija vzaimodejstvija i razvitija [Society, the state, the economy: the phenomenology of interaction and development.]. Nacional'naja akademija nauk Ukrainy, In-t jekon. i prognozirovaniya. 2-e izd. pererab. i dop. Moskva: Jekonomika. 631 p. (In Russian)
- Heiets V.M. (2011). Instytuty sotsializatsii v Ukraini ta krainakh YeS: tendentsii rozvytku ta kliuchovi vidminnosti [The institutions of socialization in Ukraine and the EU: trends and key differences]. *Ukrainskyi sotsium*. № 2(37). P. 7–34; № 3(38). P. 7–34. (In Ukrainian)
- Hieiets V. (2009) Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku [The institutions of socialization in Ukraine and the EU: trends and key differences]. NAN Ukrainy ; In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrainy. Kyiv, 2009. 864 p. (In Ukrainian)
- Dzhomo K.S., Popov V.V. (2016). Dolgosrochnye tendencii v raspredelenii dohodov [Long-term trends in income distribution]. *Zhurnal novoj jekonomicheskoy asociacii*. №3. P. 146. (In Russian)
- Kolodko G.V. (2011). Mir v dvizhenii [World in Motion]. Moskva: Magistr. P. 424. (In Russian)
- Kolodko G.V. (2014). Kuda idet mir: politicheskaja jekonomija budushhego [Where is the world: the political economy of the future]. Moskva: Magistr. P. 104. (In Russian)
- Kolodko G.V. (2015). Opyt Pol'shi mozhet byt' polezen dlja Ukrainy [Poland's experience can be useful for Ukraine]. *Jekonomika Ukrainy*. № 6. P. 38–44. (In Russian)
- Kriz'e, M. (1993). Sovremennoe gosudarstvo – skromnoe gosudarstvo. Drugaja strategija izmenenija [Modern State – a modest state. Another strategy changes]. *Svobodnaja mysl'*. № 11. P. 35–43. (In Russian)
- Mejson P. (2016). Postkapitalizm. Putevoditel' po nashemu budushhemu [Postcapitalism. Guide to our future]. Moskva: Marginempres. 396 p. (In Russian)

- Nogaev, I.V. (2013). Jekonomicheskij pragmatizm oprovergaet koncepciju "rassejan-nogo znanija" F. Hajjeka [Economic pragmatism rejects the concept of "dispersed knowledge" F. Hayeka.]. SShA. Kanada. *Jekonomika, Politika. Kul'tura*. № 9. P. 38–50. (In Russian)
- Noubul R. (2013). Kak uderzhat' nauku v nadezhnyh rukah [How to keep science in safe hands]. *Rossija v global'noj politike*, T. 11. № 6. P. 160. (Perepechatano iz zhurnala: Foreign Affairs, 2013. № 6). (In Russian)
- Smit A. (1997). Teorija npravstvennyh chuvstv [Theory of Moral Sentiments]. Moskva: Respublika, 1997. 352 p. (In Russian)
- Taleb N. N. (2015). Chernyj lebed'. Pod znakom nepredskazuemosti [Black Swan. Under the sign of unpredictability]. Moskva: Kolibri, Azbuka, Attikus. 736 p. (In Russian)
- Hajek, F.A. (1992) Pagubnaja samonadejannost'. Oshibki socializma [The fatal conceit. Errors of Socialism]. M.: Izd-vo Novosti pri uchastii izd-va "Catallaxy". P. 18. (In Russian)
- Jum, D. (1965). Sochinenija [Writings]: v 2-h t., t. 1. Moskva: Mysl'. P. 604. (In Russian)
- Mill J.S. (1861) Consideration on Representative Government. London: Savil and Edwards, Chandos Street, Covent Garden. P. 13. (In English)
- Shiva V. (2013). How economic growth has become anti-life. *The Gaurdian*. (In English)
- Stiglitz G. (2012). The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future. NY: W.W. Norton & Company. P. 83. (In English)

Надіслано до редакції 29.01.2017 р.

NEW PRAGMATISM AS AN INSTRUMENT TO ACHIEVE A BETTER FUTURE

Valerii Heiets

Author affiliation : Academician of NAS of Ukraine, Director of Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine", gvm@ief.org.ua.

The article provides the results of a scientific analysis and assessment of the contents of the new pragmatism both as a political economy of the future and a system of opinions of the very policies of the new pragmatism, which, in our opinion, is a challenge of time that requires answers to the crisis in both the economy and the state. The answer to this challenge, according to the understanding of the new pragmatism, may be the solution of the complicated task of generating a new knowledge on the basis of the new pragmatism that we interpret as a conscious economic, social and ethical action, which allow us to consider it a sufficiently integrated system.

Key words: new pragmatism, socio-economic development, mechanisms of self-regulation, non-economic factors, pragmatic knowledge.

JEL: A130.